N° 165
jan-feb-maa
2021

museum nieuws

museum nieuws

Voorwoord

Verantwoordelijke Uitgever
Sabine De Schrijver - Voorzitster

Redactie
Ilse De Witte
Anne Van Puymbroeck
Marc Vergauwen

Redactiemedewerkers in dit nummer
Francis Huijbrechts (FH)
Hendrik Van Caelenberghe (HVC)
Bruno Kayaert (BK)
Marlies Van Tichelen (MVT)

Grafische Vormgeving en drukkerij
FedoPress - Federale Drukkerij
Luttrebruglaan 74 - 1190 Vorst

FedOpress
FEDERAL PRINTING SOLUTIONS

Secretariaat
Noordster – 11de verdieping
Ellermanstraat 21 – 2060 Antwerpen

Telefoon
0257 78000

E-mail:
da.museum.antwerpen@minfin.fed.be

Webpagina
www.nationaaldouanemuseum.org

Prijs
€3 voor 4 nummers per jaargang te storten op
PR. 000-1525309-81 of IBAN BE 36 0001 5253 0981

Inhoudsopgave

>> Voorwoord 3
>> In memoriam: Wilfried Vanden Berghe 4
>> In memoriam: Antoine Van Ooteghem 6
>> Bruno Kayaert, onze nieuwe secretariaatsmedewerker 8
>> We verruimen het online aanbod 14
>> Douaneloodjes uit onze Hollandse periode (1815 – 1830) 17
>> Object in de kijker: snode plannen roemloos gekelderd 24

Foto: Voorzitster Sabine De Schryver

Beste museumliefhebbers,

De beginperiode als eerste vrouwelijke regionale centrumdirecteur a.i. van de Douane en Accijnzen Antwerpen en voorzitter van het Nationaal Museum van Douane en Accijnzen was door corona een vreemde periode, net zoals voor iedereen.
Het Museum moest spijtig genoeg zijn deuren een aantal maanden sluiten voor het publiek maar achter de schermen werd er in veilige omstandigheden hard gewerkt om verrassend terug te openen.
Het verder voortbestaan en de verdere uitbouw van het D&A-museum draag ik hoog in het vaandel. Ik herinner mij nog de eerste jaren van mijn carrière bij de Douane. Ik begon in 1984 te werken aan de grens in Meer (Hoogstraten). Het Museum stond toen nog in de startblokken maar ik kreeg heel interessante verhalen en beelden over de botersmokkel, smokkel van tabak en andere goederen die toen zeer gegeerd waren.
Die zijn mij tot op heden bijgebleven en hebben mijn interesse voor een functie bij de Administratie van de Douane en Accijnzen zeker gevoed. Een bezoek aan het Museum moet voor onze nieuwe medewerkers zeker op het programma staan.

Waar de smokkel vroeger eerder door avonturiers gebeurde die stiekem de landsgrens overschreden bij nacht en ontij, zijn het nu grote criminele organisaties met vertakkingen over heel de wereld die groot geldgewin nastreven, denk maar aan de cocaïnesmokkel en de handel in namaak.
Het Antwerpse D&A-museum evolueerde en werd een belangrijke schakel in de museumwereld. Niet alleen heeft het Museum nu een belangrijke historische waarde maar door de evolutie van de smokkel nu ook een maatschappelijke waarde om bezoekers te waarschuwen voor de gevaren van deze smokkel.
Ik ben dan ook heel fier voorzitster te mogen zijn van dit Nationaal D&A-museum samen met het hele gemotiveerde professionele team museummedewerkers en vrijwilligers.
Ik wens iedereen een gelukkig en vooral gezond 2021. Zeker dit jaar zullen de gezondheidswensen een belangrijke boodschap zijn voor uzelf en uw geliefden. 2021 kan enkel beter worden!

Sabine De Schryver
Voorzitster

IN MEMORIAM
WILFRIED VANDEN BERGHE

Na een jarenlange prettige samenwerking is Wilfried Vanden Berghe op 18 augustus 2020 jammer genoeg van ons heengegaan. Hij verloor uiteindelijk de strijd tegen een slepende ziekte.

Toen zijn geliefde echtgenote overleed, merkten we wel hoe Wilfried daar stilletjes onder leed maar als je hem dan vroeg of het wel allemaal ging, glimlachte hij zijn verdriet dapper weg en antwoordde:" We moeten vooruit hé." Hij was er nu eenmaal de man niet naar om alles op zijn beloop te laten. Dat zal iedereen die hem kende voluit bevestigen. Zeker de collega's van Meer kunnen getuigen hoe hij er als diensthoofd alles aan deed om ervoor te zorgen dat het grenskantoor nog aan belang zou winnen. Zeker toen een nakende sluiting zich opdrong vanwege de opening van de binnengrenzen. Ook in zijn vrije tijd ontving hij toen vele bezoekers in het kantoor van Meer om hen te vertellen over de werking van onze administratie aldaar. Het belangrijke grenskantoor aan de E19 had doorheen de jaren trouwens zelf een heuse educatieve collectie opgebouwd met wat daar allemaal aan illegale spullen in beslag werd genomen.
In het verlengde van die gedrevenheid werkte Wilfried ook in het kader van ons museum mee aan "Junkieblues". Dit succesvolle educatieve programma werd opgestart om jonge pubers te sensibiliseren voor de gevaren van drugs. Dat daar problemen van kunnen komen, wisten onze collega's van het grenskantoor als de beste. Zij kregen immers regelmatig te maken met drugtoeristen die hun 'stuf' gingen kopen in Breda, omwille van het gedoogbeleid van de Nederlandse overheid op het gebied van softdrugs.

"*Junkieblues*" was een voorstelling van het Educatief Theater Antwerpen die in de jaren 2000 werd gekoppeld aan een themabezoek in het D&A-museum. De jongeren luisterden geboeid en keken hun ogen uit wanneer Wilfried zijn verzameling van staaltjes drugs, toestelletjes om drugs te wegen en toe te dienen en het arsenaal aan verboden wapens bovenhaalde. Om alles te etaleren had hij trouwens meer dan één bureautafel nodig. Tot er in 2013 een punt werd gezet achter "Junkieblues", konden we op Wilfried rekenen om jonge bezoekers alert te maken voor de gevaren die het gebruik van drugs met zich meebrengen.

Wilfried bleef het D&A-museum een warm hart toedragen. Hij was zo steeds van de partij als er een tentoonstelling werd geopend of als er een ander publieksevenement werd georganiseerd. Hij ging echter nooit in op onze vraag om lid te worden van de Raad van Bestuur van het D&A-museum. Dat besluit was zo ook treffend voor de persoonlijkheid van Wilfried. Zijn hele leven had hij vooral oog voor de nood die er heerste onder de mensen en als hij daar iets aan kon verhelpen, dan had je aan hem de beste verdediger. Met zijn beminnelijke daadkracht wist hij veel te bereiken. Het panel bestuursleden van D&A-museum kon echter best verder zonder zijn hulp, zo meende hij.

Of wij zonder hem gaan kunnen, dat betwijfelen we ten zeerste. Wij verliezen in Wilfried een zeer gewaardeerde en enthousiaste collega die zijn werk als douanier en museummedewerker met veel plezier en toewijding uitvoerde. Daar zijn we hem uiteraard zeer dankbaar voor, maar we gaan hem ook zeker missen...

Voor het Bestuur van het D&A-museum
AVP en FH

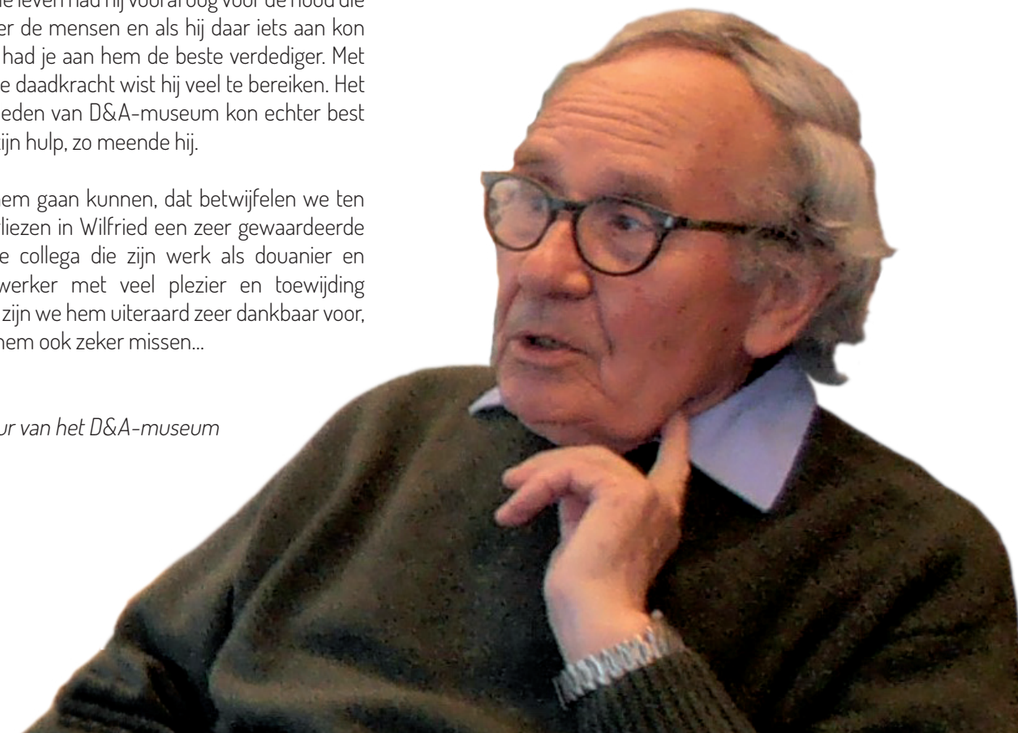

IN MEMORIAM
ANTOINE VAN OOTEGHEM

Naar aanleiding van de succesvolle tentoonstelling 'Een staatsgrens door de Nederlanden' ingericht door Jan Hellinx, voormalig hoofdredacteur van De Schakel en verificateur Eric De Keyzer - beiden al jaren geïnteresseerd in de geschiedenis van ons korps - drongen beiden er bij toenmalig gewestelijk directeur Marcel Buyst op aan om een eigen museum te creëren in Antwerpen. Zij vonden meteen gehoor en de heer Buyst beloofde: 'Hier ga ik werk van maken!"

Een week later al, op 28 juli 1986 zaten Marcel Buyst, Armand Cabus, Frans De Vré, Jan Hellinx, André Vandamme, Roger Van Hoegaerden, Jules Van Loock en Antoine Van Ooteghem samen in de vergaderzaal van het Kattendijkdok te Antwerpen om te bespreken welke stappen er moesten gezet worden om in Antwerpen een douanemuseum op te richten.

Antoine Van Ooteghem stond dus mee aan de wieg van 'het Museumcomité Antwerpen'. Toen hij echter merkte dat de boreling in de bekwame handen was van het bestuur samengesteld uit Marcel Buyst (voorzitter), Frans De Vré (secretaris) en Roger Van Hoegaarden (penningmeester) en de beloftevolle leden Jos Geeraerts, André Jungbluth, Luc Van de Velde en Robrecht Verwerft gaf hij zijn ontslag. Al gauw bleek Antoine nodig als steunpilaar voor diverse andere verenigingen binnen den Tol, zoals het 'Tuinfeestcomité, de 'Werking voor de mindervalide kinderen', Tol VV, de 'tennisclub Dennenburg en de Vriendenbond van Financiën.

Toch bleef hij geboeid het reilen en zeilen van het D&A-museum van terzijde volgen tot hij op 1 september 2002, voor de laatste 9 maanden van zijn carrière gewestelijk directeur werd te Antwerpen en inging op de uitnodiging om het voorzitterschap van het museum voor zijn rekening te nemen. Als weleer nam hij plaats aan de vergadertafel, zij het nu met andere leden.

Als een ervaren moderator werkte hij de verschillende agendapunten vlot af. Hij nam de tijd om te luisteren naar de verschillende meningen van de aanwezigen, maar wist achteraf steeds op te treden als een kordate beslisser. Het was ook gauw duidelijk dat hij het D&A-museum genegen was en dat we konden rekenen op zijn volledige steun.Bewijs daarvan was zijn regelmatige aanwezigheid op activiteiten van het D&A-museum. De laatste keer bij de opening van onze tentoonstelling "Boter bij de Vis" in het voorjaar van 2017, die hij zeker niet wilde missen hoewel dat vanwege zijn respectabele leeftijd niet zo voor de hand lag.

Antoine overleed op 6 november 2020 in Merksem.
Net zoals zijn voorgangers heeft de heer Van Ooteghem zijn korte voortrekkersrol bij het D&A-museum ter harte genomen. Nooit kregen we het gevoel dat hij geen tijd voor ons kon vrijmaken vanwege zijn drukke agenda op de werkvloer en in het verenigingsleven en daar zijn we hem dan ook heel erkentelijk voor.

Voor het Bestuur van het D&A-museum
AVP

BRUNO KAYAERT, ONZE NIEUWE SECRETARIAATSMEDEWERKER

Toen Marlies Van Tichelen aankondigde dat ze in het najaar van 2020 het Secretariaat van het D&A-museum zou verlaten als vaste medewerkster omdat ze haar pensioengerechtigde leeftijd had bereikt, fronsten de leden van het Museumcomité toch even de wenkbrauwen. Wie zou haar werk overnemen? Manlief Marc Vergauwen, zou halfweg 2021 eveneens vertrekken om dezelfde reden en dan zou Francis Huijbrechts alleen overblijven als vaste medewerker. Vanuit het Museumcomité werd het personeelsprobleem door de conservator voorgelegd aan de Raad van Bestuur en voorzitter Robert Robbrecht nam contact op met administrateur-generaal Kristian Vanderwaeren. Die besliste gelukkig meteen dat er mocht uitgekeken worden naar een nieuwe vaste museummedewerker die de vele taken van Marlies zou overnemen. Een mooi voorstel dat met beide handen dankbaar werd aanvaard.

Enkele namen passeerden de revue binnen het Dagelijks Bestuur en het Museumcomité en uiteindelijk was het aan onze nieuwe voorzitster Sabine De Schryver om Bruno Kayaert te vragen of hij misschien interesse had om de lege plek op het Museumsecretariaat te komen invullen. Bruno is al een tijd als vrijwilliger betrokken bij onze werking en hij ging meteen op het voorstel in. Dus de hoogste tijd om Bruno iets uitgebreider aan onze lezers voor te stellen...

Bruno, wil je je even bondig voorstellen?

Ik ben Bruno Kayaert, 42 jaar en gehuwd met Veronique. Samen hebben we 2 dochters, van 6 en 9 jaar. Van opleiding ben ik vliegtuigtechnieker. In mijn vrije tijd houd ik me bezig met geschiedenis in het algemeen, museums bezoeken en dergelijke. Ook zoek ik virtuele vluchtsimulators op computer of neem ik plaats in de echte opleidingssimulatoren. Thuis speel ik met de kinderen vaak bordspelletjes.

Je bent niet meteen bij AAD&A begonnen, waar heb je voordien gewerkt?

Mijn professionele leven ben ik begonnen als technieker op de luchthaven van Zaventem, maar de crisissen in die sector hebben ervoor gezorgd dat ik naar een andere job moest uitkijken. Zo kwam ik terecht bij de Havenkapiteindienst bij het Gemeentelijk Havenbedrijf Antwerpen waar ik 'gevaarlijke goederen' moest controleren. In die periode

heb ik de haven goed leren kennen en veel contacten gemaakt. Daarna heb ik nog verschillende jaren voor de 'Diplomatieke Bewaking' gewerkt, waar het mijn taak was om ambassades te bewaken.

Welke D&A-dienst was tot nu toe de boeiendste om voor te werken en waarom?

In september 2013 stapte ik over naar de AAD&A en sindsdien ben ik in een aantal diensten werkzaam geweest in de regio Antwerpen. Ik ben begonnen op een kaaibureel in de haven, waar ik vooral administratief werk deed maar dat werd regelmatig afgewisseld met toezicht op de vernietiging van goederen of het natellen van de hoeveelheid opgeslagen sigaren in een magazijn van de Tabaknatie.
Door de reorganisatie van de AAD&A, Kanteling 3, ben ik verhuisd. Op de GIP Rechteroever heb ik een jaar lang aan het onthaal van de Verificatiedienst gezeten. Daar verzorgde ik uitsluitend administratief werk.
Toen er plaatsen voor de Bewakingsdienst werden opengesteld, heb ik een nieuwe sprong gewaagd. Mijn periode bij Bewaking is tot nu toe het boeiendste geweest, omdat ik er van in het begin deel van uitmaakte en mettertijd alles zag evolueren. Aanvankelijk bestonden de taken van dit team uit document- en dieselcontroles op de openbare weg. Na de aanslagen in Brussel werd ons takenpakket aangepast en werden we eveneens ingezet in de antiterreuracties van de overheid, dit gebeurde samen met de politie en het leger. Ook controles die we in samenwerking met de politie en andere partners - KALI team, zwaar verkeer, grenscontroles, drugscontroles, enzovoort - hielden, waren heel interessant.
Op verschillende momenten in die periode kregen

Bruno bij de voorbereiding van de fotogrammetrie met één van onze collectiestukken. (foto FH)

we de kans om dingen bij te leren. Hoe voer je een controle uit op de rij- en rusttijden via de tachograaf? Hoe verifieer je de ladingzekerheid? Hoe detecteer je cabotagefraude enzovoort? We kregen echter ook een gedegen bewapeningsopleiding en naar aanleiding van de terroristische aanslagen, werd tevens beslist dat we hulp moesten kunnen bieden dankzij de 'Tactical First Aid -training' wanneer een collega of burger levensgevaarlijk zou gewond zijn door een kogel.

Hoe leerde je het D&A-museum kennen?

Toen ik in FC Noordster een opleiding volgde, bezocht ik tijdens de middagpauze al een aantal keer de permanente tentoonstelling op de derde verdieping.
Mijn grootmoeder vertelde me dat haar vader eveneens als douanier heeft gewerkt - onder andere in Brussel - en toen ben ik op zoek gegaan naar zijn dienststaat. Eerst in het Documentatiecentrum van het D&A-museum, maar daar is dat stuk niet voorhanden. Vermoedelijk zit het in het Rijksarchief in Brussel. Tijdens die zoektocht ben ik in contact gekomen met Marlies en Francis en hun enthousiasme is op me overgewaaid. Zo ben ik begonnen als vrijwilliger.

Wat dreef je om vast voor het D&A-museum te komen werken?

In mijn familie zijn we altijd al met uiteenlopende zaken rond erfgoed bezig geweest. Mijn moeder is overigens afkomstig uit Guatemala en zij is na een postgraduaatstudie aan de universiteit in Leuven, in België blijven hangen. Als kind ben ik - samen met de rest van de familie - mijn tante gevolgd tijdens de vakantie. Zij studeerde toen voor architecte en trok door het binnenland van Guatemala om de dakgebintes van kerken uit de koloniale periode te bestuderen. Mijn moeder is via haar hobby als weefster in de studie gerold van iconografie in de precolumbiaanse Mayacultuur. Recent heeft zij haar werk rond een collectie Mayastukken, onder internationale belangstelling, gepubliceerd aan de Universiteit van Gent. Deze collectie was nog nooit ontsloten en is dus lange tijd onbekend gebleven.
Als vrijwilliger in het D&A-museum geraakte ik zelf al snel betrokken bij de opbouw van tentoonstellingen en bij de werking in het depot. Intussen heb ik op eigen initiatief een aantal projecten gestart in samenspraak met Francis. We proberen nu onder andere een soort belevingsopstelling uit te werken voor de volgende Erfgoeddag. Dit als aanvulling op de gewone museumopstelling. Ik denk dat ik mag zeggen dat deze nieuwe stap in mijn carrière een logische evolutie is voor mij. Het feit dat ik hier van mijn hobby mijn job kan maken, zie ik dan ook als een persoonlijk voordeel. Het operationele werk op de baan zal ik ongetwijfeld wel eens missen, maar niet bij regenweer 😉.

Waar ben je nu verantwoordelijk voor?

Op aangeven van de conservator heb ik de rol van registrator overgenomen van Marlies. Ik sta dus onder andere mee in voor de ontvangst van nieuwe stukken en de administratie die erbij hoort en de verdere ontsluiting van de collectie door het opmaken of bijsturen van inventarisfiches en het invoeren in het registratiesysteem ADLiB. Dit sluit aan bij wat ik als vrijwilliger samen met Marlies deed.
Naast deze taken blijf ik verdergaan met de projecten die ik als vrijwilliger ben gestart. Eén van deze dingen is fotogrammetrie. Dit is het proces om vanuit foto's van een voorwerp tot een 3D-model in de computer te komen. Ik ben dan nog een stapje verder gegaan door dit model af te printen. Deze prints kunnen dan voor verschillende doeleinden gebruikt worden. Zo wordt het mogelijk om slechtziende bezoekers een gelijkaardig voorwerp aan te reiken zodat ze het kunnen betasten zonder dat het echte, fragiele object moet worden aangeraakt. Een andere mogelijkheid is het gebruiken van de print als souvenir of als knutselproject voor de jongste museumbezoekers.

Een nieuwe job starten tijdens de coronapandemie is heel speciaal, hoe anders is het en wat doe je eraan?

Een overstap maken in coronatijden is niet vanzelfsprekend. Vanwege de beperkende maatregelen rond de aanwezigheid op het kantoor heb ik niet of nauwelijks de gelegenheid gehad om samen met Marlies of Francis alle facetten van de job te overlopen. Iedereen is wel telefonisch of per e-mail te bereiken, maar het is niet hetzelfde als wanneer iemand naast jou zit.
Een heel grote aanpassing voor mij is het thuiswerken. Dit is niet evident als je de laatste 5 jaar operationeel was op de baan.
Kortom, ik kijk uit naar het einde van de epidemie zodat ik terug met iedereen samen kan werken. Dan zal alles veel vlotter gaan.

Als je morgen het voortbestaan van het D&A-museum moet verdedigen, wat zou je dan als argumenten aanvoeren?

Mijn visie is dat het belangrijk is voor een organisatie om het eigen verleden niet te vergeten. Er valt veel te leren ook al behoren een hele hoop zaken tot een wereld die niet langer bestaat. Zoals de uitspraak gaat: "Zij die de geschiedenis vergeten, zijn gedoemd om ze te herhalen. " In het depot, bijvoorbeeld, staat het vol met objecten die de vindingrijkheid van de smokkel van vroeger demonstreren. Er zijn ook onbekende zaken bij waaraan je niet denkt bij een zoeking op de baan. Een voorbeeldje. Ik leerde bij een controle het smokkelblikje kennen dat eruit ziet zoals een normaal drankblikje. Maar je kan dit blik opendraaien waardoor een ingebouwde bokaal zichtbaar wordt waarin de smokkelwaar zit verstopt. Mijn collega had het al eerder gezien en maakte er mij op attent. Eéntje ervan staat nu tentoongesteld in het D&A-museum en kan mogelijk een hint zijn wanneer andere collega's op bezoek komen.
Een ander argument is dat het D&A-museum een goede manier is om onze administratie bekend te maken bij een groter en jonger publiek. Eén van de opmerkingen die ik regelmatig hoorde bij onze controles op de baan was: "Douaniers, bestaan die nog?" Dit is nu wel verminderd omdat de administratie meer op tv komt vanwege de Brexit, drugsvangsten, het defilé op de Nationale Feestdag en andere zaken.
Kortom de geschiedenis van deze administratie is meer dan boeiend genoeg om een eigen museum te verdienen.

Dat is een mooie afsluiter Bruno, dankjewel voor dit gesprek.

Tekst: BK, AVP en FH
Foto's: BK en FH

Ook op eerste officiële werkdag voor het D&A-museum – 15 september – moest de nodige afstand gehouden worden.
(foto FH)

WE VERRUIMEN HET ONLINE AANBOD

Op woensdag 28 oktober 2020 beleefden we een heuse primeur toen het D&A-museum deel uitmaakte van een digitaal pakket dat voor het eerst vanuit de AAD&A Antwerpen werd aangeboden aan een school.

Ilse Eelen en aanvankelijk Bert Verhoeven, thans Dirk De Langhe, sturen reeds een aantal jaren de educatieve werking vanuit de regionale directie Antwerpen en het D&A-museum is daarbij natuurlijk al van bij aanvang een belangrijke speler. Gidsbeurten voor schoolgroepen gingen van in de jaren 2000 in stijgende lijn bij onze publieksgerichte activiteiten en zo hebben we nogal wat ervaring opgebouwd. Intussen hebben we reeds jaren gehad waarbij het aantal mensen in opleiding ruim 60 % van de bezoekersaantallen uitmaakt en dat is een mooi resultaat van de samenwerking met de Regiodiensten Antwerpen op vlak van communicatie en rekrutering voor onze administratie.

Toen COVID-19 in maart 2020 een greep kreeg op onze samenleving werden er echter ook in onze thuisbasis FC Noordster strikte veiligheidsmaatregelen en beperkingen ingevoerd en moest het D&A-museum noodgedwongen de deuren sluiten voor alle bezoekers. Het was toen – en nog steeds - moeilijk, zo niet onmogelijk om de duur van de pandemie correct in te schatten en we zijn dus op zoek gegaan naar alternatieve vormen van publiekswerking. We pikten daarbij graag in op het voorstel van Ilse en Dirk om een online introductie op de AAD&A aan te bieden, vooral om de contacten die met de scholen werden opgebouwd niet verloren te laten gaan.

Dit educatieve pakket wordt verspreid via Microsoft Teams en 28 oktober werd dus de vuurdoop. Het ging meteen om een vrij grote groep van een 50-tal bachelor studenten in de richting 'Logistiek Management' van de Hogeschool Gent. Hun docente Kerstien Celis komt al sinds 2012 met haar studenten tot in Antwerpen, waar zij in eerste instantie een presentatie krijgen over de organisatie en werking van de Algemene Administratie van de Douane en Accijnzen. Het D&A-museum staat dan eveneens op het programma omdat wij natuurlijk op relatief korte tijd - en visueel onderbouwd - een goed idee kunnen geven van waar onze organisatie voor staat, in heden en verleden. Indien mogelijk en ook wel wat afhankelijk van de aard van de opleiding worden er tevens werkbezoeken gebracht aan een Grensinspectiepost en/ of speciale diensten zoals het Rummageteam.

Op 28 oktober werden de presentaties live verzonden vanuit de eigen werkplek in het havengebied of van thuis uit. Collega Dirk De Langhe beet de spits af met zijn algemene inleiding op de AAD&A. Daarna volgde vanuit Kallo een bijdrage over de 'Verificatie' door Sylvia Rombaut (Adviseur a.i.-teamchef, Controle 5 Antwerpen) en Nico De Wert (Attaché, Controle 7 Beveren) lichtte de scanners en de daarbij gebruikte werkwijzen toe. Tom Poelman (Adviseur-teamchef, Controle 2 Antwerpen) stond dan weer stil bij het onderdeel 'Accijnzen' en onze werking in luchthavens. Tenslotte gaf ik als conservator van het D&A-museum een presentatie waar we vanuit onze collectie terugblikken op enkele spraakmakende voorbeelden uit het diverse pakket aan niet-fiscale zaken bij de douane. Van de preventie van ziektes in de veestapel in de 18de en 19de eeuw, over inbeslagnames in verband met CITES, naar de strijd tegen de terreur. In onze dossiers en richtlijnen in verband met bepaalde beschermings- en gezondheidsmaatregelen die terug gaan tot de Spaanse en de Oostenrijkse Nederlanden vinden we zo toch geregeld opvallende gelijkenissen tussen de taken van douaniers uit lang vervlogen tijden en onze collega's anno 2020. Op vlak van uitrusting en organisatie is er ondertussen natuurlijk wel een en ander veranderd...en gelukkig maar.

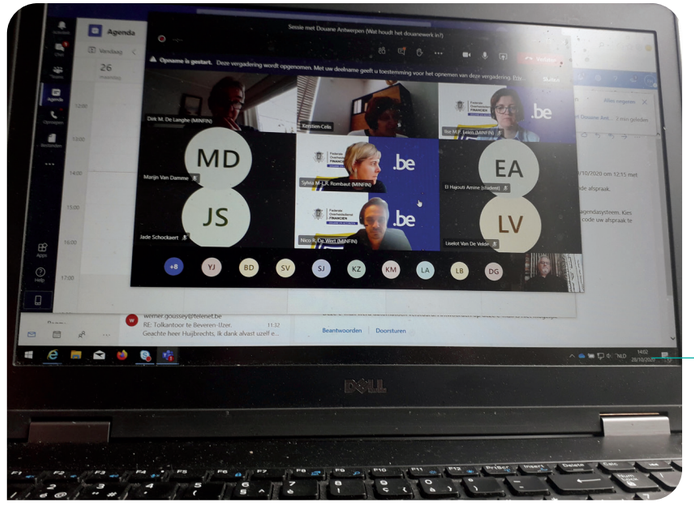

Het team vanuit AAD&A Antwerpen in de startblokken voor de eerste educatieve live sessie op 28 oktober 2020. Een toch wat aparte ervaring. (foto FH)

Het werd uiteindelijk een goedgevulde en boeiende namiddag, maar ook behoorlijk vermoeiend. Wat voor mezelf het moeilijkste was, is het gebrek aan interactie in vergelijking met een echte gidsbeurt. Je zit in essentie tegen het scherm van je laptop te praten en dat is iets heel anders dan een 25-tal studenten voor je neus te hebben staan en waarbij je vlot kan inspelen op hun opmerkingen of vragen of op de objecten en de beelden die we voorhanden hebben in de museumruimte. Bovendien wordt een gemiddelde gidsbeurt van anderhalf uur herleid tot een half uurtje en dan blijven uiteraard heel wat zaken onbelicht.

Kortom, dit digitale pakket is ontstaan in de uitzonderlijke omstandigheden als gevolg van de uitbraak van COVID-19. Enerzijds is het eigenlijk geen volwaardig alternatief voor de effectieve bezoeken aan de werkvloer en de op maat gemaakte rondleidingen in het D&A-museum. Anderzijds is de digitale weg natuurlijk wel een blijver en biedt het zeker bepaalde mogelijkheden in het kader van onze publiekswerking en voor specifieke opleidingen vanuit de AAD&A.

Zo is het ook niet verwonderlijk dat we recent werden gecontacteerd door Yves Rym, reeds vele jaren als leidinggevende betrokken bij de interne scholing en momenteel adviseur bij de afdeling 'Personeelsontwikkeling' van de administratie. We gaan bekijken op welke manier het D&A-museum kan bijdragen tot de online lessen die zij aan het uitwerken zijn.

Wordt ongetwijfeld vervolgd.
(FH)

DOUANELOODJES UIT ONZE HOLLANDSE PERIODE (1815 – 1830)

Fig.1

Fig.2

Diameters: 27mm – bodemvondsten Antwerpen (collectie auteur)

Dankzij jarenlange prospectie langs de oevers van de Schelde te Antwerpen, ben ik erin geslaagd enkele loodjes te vinden uit de Hollandse periode. Deze loodjes hadden dezelfde functie zoals de blikjes[1] die we nu nog steeds gebruiken. Qua materiaal waren zij niet vervaardigd uit blik maar uit lood. Het waren vierpuntzegels (zie verder in typologie). Dit was een manier van verzegelen waarbij de loodjes niet konden worden geopend zonder ze te beschadigen.
Zij hebben parallellen met de verzegeling die men gebruikte bij 'l'administration des droits réunis' tijdens het Franse keizerrijk (1804-1815). Dit waren eveneens vierpuntzegels met op de voorzijde de keizerlijke adelaar en op de keerzijde de tekst 'ADMINon DES DROITS REUNIS'.

Diameter 27 mm.(private collectie[2])

[1] *De loodjes die nu worden gebruikt en in het douane vakjargon blikjes worden genoemd.*
[2] *https://echange-passion.superforum.fr/t3164-q-plomb-de-la-douane-droits-reunis*

Alhoewel er geen documenten meer in onze archieven voorhanden zijn waarin de loodjes uit onze Hollandse periode worden beschreven, zal ik aan de hand van een aantal argumenten mijn hypothese aantonen. Analyse van het wapenschild op de voorzijde en de tekst van de keerzijde geeft ons heel interessante en bruikbare informatie.

HET WAPENSCHILD OP DE VOORZIJDE

Bij het eerste Verdrag van Parijs[3] besluiten de Europese grootmachten dat de Nederlanden herenigd moeten worden, opdat er een sterke bufferstaat zou ontstaan aan de noordgrens van Frankrijk. De afbakening van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden werd vastgelegd op het Congres van Wenen[4] en omvatte onder andere België en Nederland met als soevereine vorst koning Willem I.

Het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden had een wapenschild nodig en dit werd definitief vastgesteld op 24 juni van 1816.

[3] *Het Verdrag van Parijs op 30 mei 1814 was een vredesverdrag waarmee de Zesde Coalitieoorlog tegen Napoleons Franse Keizerrijk werd beëindigd.*

[4] *Het Congres van Wenen of Weens Congres werd na de val van Napoleon in 1814 en 1815 gehouden door de overwinnende mogendheden Pruisen, Oostenrijk, Rusland en het Verenigd Koninkrijk met als doel de Europese vrede op effectieve wijze gezamenlijk te regelen en vast te leggen.*

Het wapen werd opgebouwd vanuit het stamwapen van Nassau, te weten een ongekroonde gouden leeuw op een blauw, met gouden blokken bezaaid veld. Deze leeuw voorziet Willem I van een gesloten, koninklijke kroon. Daarnaast kreeg de leeuw attributen van de generaliteitsleeuw mee: het zwaard en de bundel pijlen. Aan het eigenlijke wapen werd als uitwendige versiering een koninklijke kroon toegevoegd die het wapen dekt en ook twee gekroonde leeuwen. De compositie wordt vervolledigd door het devies JE MAINTIENDRAI in zwarte letters op een wit veld.

Detail fig.2

Op de verzegelloodjes staat niet het volledige wapenschild, maar wel de belangrijkste bestanddelen: een wapenschild gedekt door een koninklijke kroon wat we eveneens terugvinden op de munten uit die tijd.

Dit type wapenschild dat in Nederland werd gebruikt tot 1907 is als element niet genoeg om het afgebeelde verzegellood toe te wijzen tot onze Hollandse tijd.

Detail fig.1

DE TEKST VAN DE KEERZIJDE

Op de keerzijde vinden we verdeeld over vier lijnen de volgende tekst: 'IN EN UITGAANDE REGTEN EN ACCYNSEN'.
De dienst In- en Uitgaande Rechten en Accijnzen werd geregeld via het Organiek Besluit van 6 juni 1819 en ontworpen door directeur-generaal Jean Henri Appelius[5]. Deze dienst kwam in de plaats van Convooien en

Licenten[6] die reeds bestond in de 14e eeuw. Dat was grosso modo genomen en ook douanetechnisch voornamelijk een maritieme aangelegenheid waarbij vanaf 1725 de richtlijnen van het Generaal Plakkaat van dat jaar werden gehanteerd. Deze wet bevatte buiten 700 tariefposten ook talloze voorschriften m.b.t. de aangifte, het laden en lossen, de invoer vanuit zee, de invoer over land en langs de rivieren en de uit- en doorvoer van goederen. De inkomsten uit deze belastingen vloeiden ten tijde van de Republiek niet naar de schatkist, maar naar de kassen van de Gewestelijke Admiraliteitscolleges. De opbrengst kwam louter ten goede aan zeezaken zoals het onderhoud van de oorlogsvloot, de uitrusting van nieuwe oorlogsschepen, het loodswezen en de betonning en bebakening van de vaargeulen.

Koning Willem I die aantrad als soevereine vorst van de Verenigde Nederlanden was van mening dat de eenwording van Noord en Zuid slechts zou gedijen bij een uniform stelsel van belastingen. Maar in 1815 was de heffing tussen beide regio's wel enigszins verschillend; in het Noorden was die voornamelijk gericht op de consumptie van eerste levensbehoeften en luxe artikelen met minder aandacht voor in- en uitvoer, in het meer geïndustrialiseerde Zuiden was juist de import zwaar belast om de textiel- en metaalindustrie te beschermen. Om zowel recht te doen aan de belangen van de 'Hollandse' koopman als aan die van de 'Belgische' industrieel krijgt H.L. Wichers, een gewezen lid van de Raad van State in 1815 en op dat moment reeds belast met de Algemene Directie der Convooien en Licenten, de opdracht om nieuwe tariefwetten uit te werken.

Dit laatste resulteerde in de nieuwe Tariefwet van 3 oktober 1816 ter vervanging van het Generaal Plakkaat van 1725. De heffingen en het toezicht op het goederenverkeer werden daarin verlegd naar de grens. Eenmaal voorbij de grenscontroles was het vervoer binnen het grondgebied vrij met uitzondering van accijnsproducten die steeds door een document dienden te zijn gedekt. Om deze douanecontroles mogelijk te maken, stelde de regering bij wet een 'douanegebied' in.

[5] *Interessant om weten is dat Appelius voor zijn blauwdruk teruggreep naar het organisatieplan van Alexander Gogel uit 1805. De opbouw van de administratie was gebaseerd op het bureaucratisch – centralistische bestuursmodel, dat voor het eerst in het Napoleontische Frankrijk uit volle wasdom was gekomen.*

[6] *Convooigelden werden vanaf het einde van de 14e eeuw betaald voor het inzetten van oorlogsschepen om de koopvaardij en zeevisserij te beschermen tegen piraterij en oorlogsgevaar. Licentgelden werden sinds het einde van de 15e eeuw betaald voor een vergunning of licent, die kooplieden toestemming gaf om met vijandelijke landen handel te drijven.*

Detail fig. 2

Deze tolkring[7] bevond zich tussen een grenslinie langs de vreemde landsgrens en een binnenlinie op 'een uur gaans' (circa 5 kilometer) landinwaarts. Aan de zeezijde liep dit gebied vanaf de kustlijn tot ongeveer 'een half uur gaans' (circa 2.5 kilometer) landinwaarts. De nieuwe wet betekende voor de ambtenaren van de dienst Convooien en Licenten een forse uitbreiding van hun werkkring. Van de ene op de andere dag moesten zij zich ook bezighouden met het toezicht op de accijnsheffing. Deze taakverruiming was de voorbode van het samensmelten van de Belastingsadministraties van de Convooien en Licenten en de Accijnzen in 1818 onder één departement: het Directoraatgeneraal voor de in- en uitgaande rechten en accijnzen.

Keren we terug naar de Administratie van In- en Uitgaande rechten dan kunnen we zeker stellen dat de loodjes hier besproken, al werden gebruikt vanaf 1822 het jaar waarin de Algemene Wet werd uitgevaardigd waarin de heffingsgrondslagen waren uitgewerkt voor het handhaven van de handels- en accijnswetten.

Maar alleen op basis van de elementen van de voor- en keerzijde is het onmogelijk om het hiervoor besproken loodje te plaatsen in de Hollandse periode. Dit laatste wordt wel bevestigd door het hierboven afgebeelde loodje dat qua voorzijde en grootte identiek is, maar waarvan de keerzijde een Franse vertaling is van 'IN EN UITGAANDE REGTEN EN ACCYNSEN' namelijk 'DROITS D'ENTREE ET DE SORTIE ET ACCISES'. Er werd door Willem I en zijn regering dus wel degelijk rekening gehouden met het Franstalig georiënteerde Zuiden toen het om belastingsheffing ging.

[7] *In dit gebied, ook wel onvrije territorium genoemd of terrein van toezicht, mogen geen goederen worden verhandeld zonder geldige papieren en zonder ambtelijk toezicht. Het laden, lossen, invoeren, uitvoeren, doorvoeren of vervoeren van goederen is kortom alleen toegestaan op vertoon van een passend document (paspoort, geleibiljet of volgbrief)*

TYPOLOGIE

De bedoeling van het aanbrengen van een loden verzegeling, is om te voorkomen dat de aangebrachte verzegeling zou worden verwijderd of vervangen zonder sporen na te laten. Doorheen de geschiedenis zien we dan ook, dat verschillende types van loodjes werden gebruikt om fraude te voorkomen.
De hier besproken loodjes zijn vierpuntloodjes waarvan er twee variëteiten bestaan, namelijk deze waarbij de kanalen elkaar kruisen in een hoek van 90° en deze met twee parallelle kanalen hier van toepassing. Het vervaardigen van deze loden was duurder. Niet alleen was er meer metaal nodig maar de afwerking kostte ook meer tijd. Het openen van dergelijke loden zonder beschadiging was dan ook quasi onmogelijk.

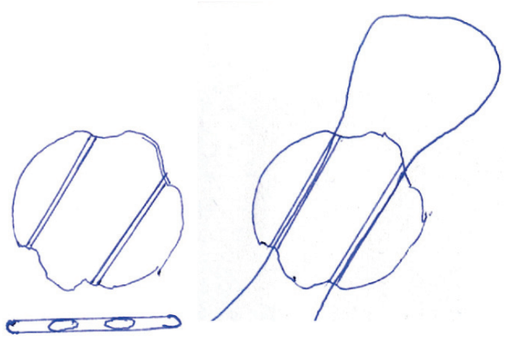

In 1830 komt er een einde aan onze Hollandse periode en zien we dat de Belgische douane- autoriteiten nog steeds gebruik maken van het systeem van de vierpuntverzegeling met parallelle kanalen. De loodjes hebben ook dezelfde diameter waarbij op de voorzijde een gekroonde, klimmende leeuw naar rechts is te zien met daarrond de tekst DOUANES ROYALES BELGIQUE. Op de keerzijde staat niet langer een verwijzing naar het soort belastingen maar de plaats en het kantoornummer waar de verzegeling werd aangebracht (afbeelding = ANVERS N:1).

Met dank aan Raf Van Laere voor technisch advies m.b.t de vierpuntzegel.

Diameter 27 mm, bodemvondst Antwerpen (collectie auteur)

Referenties:

Pfeil Tom,
Van tollenaar tot poortwachter geschiedenis van de douane, de oudste rijksdienst van Nederland,
Trichis Publishing BV – Rotterdam 2012.

Stuurman, J.G.,
De kroon op de leeuw in het Nederlandse wapen, JMP (1996) 141-165.

Van Laere Raf,
Loden zegels & verzegelingen, eerste hulp bij identificatie, Limburgse Studies – Wijer 2019.

Tekst: Hendrik Van Caelenberghe

OBJECT IN DE KIJKER

SNODE PLANNEN ROEMLOOS GEKELDERD

De beruchte "Brexit"- saga is al een aantal jaren een kopbreker voor de Europese Unie in het algemeen en de douanediensten in het bijzonder. Op het moment dat ik dit stukje schrijf (eind november 2020) is het overigens nog niet duidelijk hoe de deadline van 31 december 2020 voor het definitieve Britse vertrek uit de EU zal uitdraaien, maar deze hele bedoening heeft ongetwijfeld een niet te onderschatten impact op onze administratie en zowat iedereen in Europa. Met dit object in de kijker spelen we daar wat op in en we staan stil bij een ander moment in de geschiedenis dat het niet bepaald boterde tussen onze douaniers en enkele figuren aan de overkant van het Kanaal.

We verwijzen hiervoor naar de historie van de SS "Aquamart". Deze naam was in 1978 aan het Britse passagiersschip "Sarnia" (bouwjaar 1960) gegeven. Het was de bedoeling dat deze voormalige ferryboot van de British Railways zou worden omgevormd tot een echte drijvende supermarkt die zou varen tussen Oostende en Duinkerke. Aan boord zou men dan - althans volgens de grootschalige reclamecampagne - probleemloos "taxfree*"" Britse producten kunnen kopen zonder dat men de eigenlijke oversteek van het Kanaal zou moeten maken. "Brilliant idea", niet?! Alleen zagen "the continentals" - met de douane op kop - het toch iets anders.

Het addertje onder het gras was immers dat de SS "Aquamart" voer onder de vlag van Channel Cruise Lines Ltd, een firma die opereerde vanuit Guernsey, dus de Kanaaleilanden. Deze Engelse eilandengroep voor de kust van Frankrijk maakte fiscaal gezien géén deel uit van het verenigde Europa. Gaston Geens, de Belgische minister van Financiën, gaf dus aan dat er, wat hem betrof, wel degelijk douanecontroles zouden komen en dat werd prompt in de praktijk gebracht door onze collega's in de haven van Oostende.

De SS "Aquamart" werd na het débacle aan de ketting gelegd in de haven van Londen, waar het schip op 4 augustus 1978 werd gefotografeerd door Bob Scott

De zowat 800 passagiers bij de eerste vaart op 25 juli 1978 kregen geen vrijstelling op de aan boord gekochte waren en het voorgespiegelde financiële voordeel van het Kanaaluitstapje werd tot nul herleid. Een fles onvervalste Schotse Whisky zou zo bijna even hoog belast worden als de aankoopprijs op de SS "Aquamart". Er ontstond wel enige beroering onder de passagiers toen bleek dat ze terug aan wal wel degelijk de nodige taksen moesten betalen en nogal wat van hen dumpten prompt hun koopwaar om zo snel mogelijk uit de fuik van de douaniers te kunnen ontkomen.

Ondanks hevige protesten van de initiatiefnemers en de dreiging met een eis tot schadevergoeding was het liedje van de "Aquamart" al enkele dagen later definitief uit. Een voorbeeld toch dat bepaalde Engelsen het niet helemaal hebben begrepen - of niet willen begrijpen - wat de Europese eenmaking betreft?

Die hele episode vond een jaar later een ludieke weerslag in een menukaartje voor een feestmaal van de "Douane- en Accijnzenclub der kust", de lokale personeelsvereniging van onze administratie die in 1952 was opgericht. Hierop zien we hoe de SS "Aquamart" met enkele welgerichte artilleriegranaten (Invoer – Accijnzen – B.T.W.) naar de zeebodem wordt gejaagd, overigens tot groot jolijt van de kanonniers-douaniers. Er mag ook al 'ns gelachen worden bij den Tol...

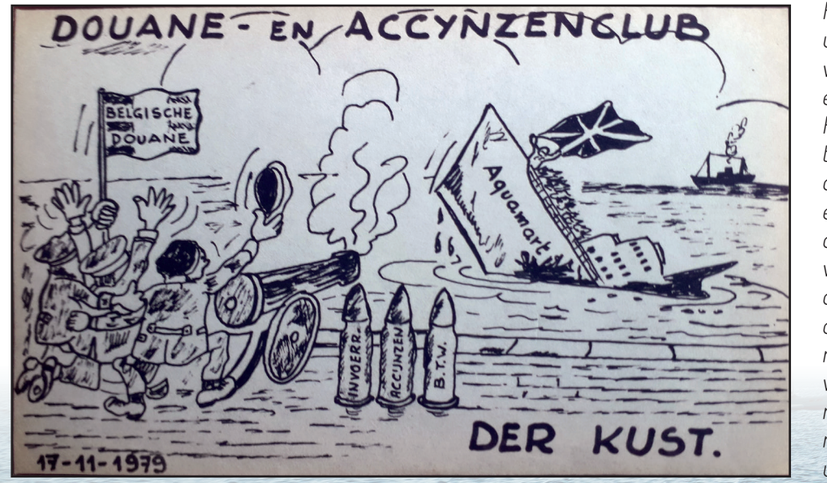

Deze menukaart maakte deel uit van een reeks die begin 2020 aan het D&A-museum werd geschonken door Geert Dufour - zoon van een douanier uit de kuststreek - en we laten hem graag even aan het woord met wat achtergrond over dit collectiestuk:

"Jarenlang was mijn vader (Gerardus Dufour) werkzaam bij de douane. Eerst als aangestelde, later als onderbrigadier, brigadier, hoofdbrigadier en tenslotte als luitenant. Aanvankelijk te Gent, later in Zeebrugge en tenslotte in Oostende.

Heel wat jonge mensen uit de regio hebben kort voor of na de oorlog examen afgelegd bij Financiën en zijn zo terechtgekomen bij de douane. Grensbewaking en smokkel van sterke drank en rookgerief vanuit Engeland via de luchthaven en de mailboot, waar mijn vader tijdens de vaart naar Engeland regelmatig controle moest doen, waren niet uitzonderlijk.

Kortom "douanier zijn" was destijds een job met aanzien. In de jaren vijftig en zestig van vorige eeuw vormden de douaniers en de accijnsambtenaren dan ook een vrij nauwe band met elkaar. Jaarlijks werd er een feest gehouden met een souper en dans en aangevuld met leuke sketches. Verder stond mijn vader in voor het opmaken van het jaarlijkse menu. Het menu bestond ook uit tekeningen die dan weer opgemaakt werden door mijn vaders schoonbroer, die hoofdtekenaar was bij de scheepswerven van Béliard-Murdoch."

En wat met de SS "Aquamart" zelf? Het schip werd nog enkele malen verkocht en eindigde uiteindelijk in februari 1987 als een gigantische schroothoop op een strand in Pakistan. (FH)

Bronnen:

http://shipspotting.com/gallery/photo.php?lid=2454369

Artikel *"Koopjesjacht ter zee"*, De Stem, 25 juli 1978

Artikel *"Le premier voyage du supermarché flottant 'Aquamart' déjà 'torpillé' par le fisc belge"*, Le Monde, 26 juli 1978

Correspondentie met Geert Dufour

Noot:
Sinds 1999 heeft de reiziger binnen de EU op boottochten en vluchten geen recht meer op taxfree shoppen. Om tijdens uw vakantie taxfree (zonder belastingen) te kunnen shoppen, moet u naar een land buiten de Europese Unie of een gebied met een speciaal fiscaal statuut reizen. Binnen de EU moet u altijd accijnzen én btw betalen.

Plaatsen met een speciaal statuut zijn onder andere de Kanaaleilanden (Guernsey, Jersey), de Canarische eilanden (Gran Canaria, Tenerife) en verdere bestemmingen zoals Guyana, Guadeloupe en Martinique. In een land van de Europese Unie moet u steeds accijnzen én btw betalen.

D&A Museum VZW